

Nemes János

Hajnal Aradon

történelmi regény

Rekkenő hőség uralja a Maros menti tájat. A nap lassan már lebu-
kóban, de a perzselő augusztusi meleg vizet fakaszt az emberek
hátába. A tekintélyes nagyságú város polgárai, soknemzetiségű
lakosai kitódulnak a városba befutó utak mellé, a naphosszat el-
vonuló katonanép látványa vonzotta ide őket.

Éjféketében száz asszonyok sokasodnak az évszázados temp-
lom árnyékában, báránybőr bekecses pástoremberek támasz-
kodnak némán botjaikra, hajadon leányok szégyenlős kíváncsi-
sággal pislognak a tubákszín atillás, bakancsos honvédek hosszan
elnyúló sorára. A pörge kalapos városi polgárok aggodalmas szem-
mekkel szemlélik a sebesen mozgó nemzeti sereget, szótlanul
nyílik szét a sokadalom, amikor egy viharvert gyalogos zászlóalj
kavarja fel előttük az út porát. Ezek a honvédek mind egy szálig
napbarnított, cserzett bőrrű fiatalemberek. A sok ütközetben edző-
dött, csontos, szikár bakák bizony kopottas gúnyákban, foszladozó
bakancsaikban masíroznak el az emberek előtt.

Mögöttük társzekerek, fogatolt ágyúk és még több málhás ló
tűnik fel. Soká tart a felvonulás, a felkavart száraz por fojtó, a
tikasztó levegő tovább perzseli a tájat.

Dől a meleg, időnként elszáll egy-egy sóhaj, de a katonanép fel-
vonulása nem hagy alább. Egy nagyobb huszár kompánia után
szekerészek, kétkerekű taligák, egyszerű kordék végtelen sora
következik, a menet végén ló-készlet, egyéb muníció, és az élelem
szállítása követi az elmasírozó honvédeket.

Ennek a csendes, alföldi településnek a nyugalmát ma újra
megzavarja a háború közelsége.

Távolra tekintve amerre az út folyik mindenhol csak a felvonuló
katonanép hadoszlopai, az ország minden részéről idemenekült
állami hivatalnokok, a harcok során szétrajzott, itt menedéket
kereső polgári személyek hintói, szekerei tarkállanak.

Az út poros ködéből egy lovasember vágat elő, senkit sem kí-
mélve szétugrasztja az előtte tornyosuló forgatagot. Az ott méléző
tömeget látván leugrik csatakos lováról, a gyepőlőszíjat odaveti a
legközelebb álló legénynek. Lova nyergéről lekapja tarsolyát a
huszár s rohanvást el is tűnik a forgatagban.

Zaklatott a nép, lázas napokat él meg a város.

A fenyegető vihar közelsége itt ül nyakukon, az egyszerű pórnép
is megérzi, hogy az ellenség távolmaradása már csak idő kérdése.
A legtöbb malom kereke sem őröl már. A hadsereg a búzát az
utolsó morzsáig felvásárolta, a finom őrölt liszt már rég nem pe-
reg a kádakba. A legszebb vágómarhákat a honvédek a minap
terelték be az erőd biztonságos falai mögé.

A zsidó árusok, a város kereskedői, és a szatócsboltok bezárták üres raktáraikat. Minden vászon, bőrtermék, lefüstölt húsáru, gyümölcs, apró jószág eltűnt a hadsereg felvásárlóiin keresztül.

A mindig büszke német purgerek is most kiállnak a Bierhalle tornácára. A mindig hangos csapszék ivói némán merednek maguk elé, a gyászos csend megüli a tájat.

Újra élelmiszer-kocsik, üstvontató lovak vonulnak el a hallgatag városiak előtt. Már két álló napja teméntelen hadianyag mozog a közeli híd felé.

Arad. A magyar kormány utolsó székhelye. Mondják, hogy a kormányzónak nem volt más választása: Bemet megverték Segesvárnál, Haynau előretört Szegednél, így a kormánynak Aradra kellett menekülnie. A háború közelsége megüli a lelkeket. A katolikus tótok, a szorgalmas németek a háború során megszokták már, hogy az átvonuló hadseregek éjjel-nappal jelen vannak, és hogy időnként egy-egy tovarohanó huszárkülönítmény porol el az úton, de a vészjósló hírek egyre csak érkeznek az ország különböző részeiből.

A postaút felől egy gyalogos káplár érkezik három legényével, őket egy újabb futártiszt kerüli ki habos lovával, talán ő épp egy fontos sürgönyt hozhat.

De még itt a magyar hadsereg az úr. Az országosan ismert híres katona, a negyvenöt éves Damjanich az, aki július tizedikétől a Vécsey tábornok által meghódoltatott erősség parancsnoka lett. Itt a városban már jól ismerték a hős tábornokot, mert anyja is, felesége is aradi lány volt, sőt még az apját is itt temette el alig két éve. Hosszas ostromzár után végre magyar zászlót lengetett a szél az erőd ormán, de a rövid békés életet megint a zúrzavar váltja fel.

A város sohasem felejtí el az osztrák ígát, mely alatt sokat szenvedett az elmúlt időkben.

1847-ben István főherceg még rokonszenvet keltett azzal, hogy születésnapján – mint új főispán –, körútján felkereste Aradot és magyar nyelven tett fogadalmával kötelezte el magát a hon szeretete mellett. Akkor még osztatlan, lojális lelkesedést váltottak ki a Budán nevelődött István főherceg által hozott nemzeti érzélem, és hangzatos magyar szavai. Örömmel, addig még soha nem látott fénnel, pompával fogadta Arad István főherceget, Magyarország királyi helytartóját. A főtéren ujjongó tömeg éljenzett, a Forray – háznál a Schwarzenberg – dzsidások zenekara játszott akkor.

Nem telik el egy év e szép szavak hallatán, és Arad várának császárhú parancsnoka, Johann Berger ezredes 1848. október hetedikétől rendszeresen löveti a várból a forradalmi várost. Már az

első napon huszonhét lövés csapódott be, a lövedékek az épületkárokon túl egy gyermeket is megöltek. Október huszonharmadika már igazi gyásznapi Aradon: Délután három órakor Gallini Pál gyógyszerészt és fiát találta el egy ágyúgolyó. A kocsijában utazó ártatlan honpolgárok mindketten meghaltak... A legtöbb lakóépület romossá vált, a tűz martaléka lett valamennyi míves malom, a folyam mellé épült sörgyár hatalmas tömbje károsodott leginkább. A nagy kiterjedésű erőd árnyékában ház nem maradt épen.

A gyűlölet és megvetés akkor ért a tetőpontjára Aradon, amikor a vár ezredese parlamenterek által báli cipőt akart vásároltatni lányának.

Alig egy hava, hogy az osztrákok feladták a stratégiailag oly fontos erősséget. A honvédsereg szoros őrizettel körülsáncolta Aradot s az éhhalált elkerülendő, a védők végül kitérték a fehér zászlót. A blokád eredményeként a császáriak szabad elvonulás fejében, fegyvereiket megtartván átadták a várat az ostromló magyar-lengyel seregeknek. Most magyar részről közel négyezer honvéd, és egy tartalékhadosztály őrzi s védi az erősséget, a kanyargósan futó Maros átkelőhelyeit.

Az erőd magyar parancsnokát a tágas udvaron felhúzott kétemeletes, központi épület felső szintjén találjuk. A tiszt kaszárnya oldalához simuló templom harangja temetésre kondul, a lassú ütemre galambok reppennek az ég felé. A ferences vártemplom kolostori kórháza súlyos sebesülteket lát el, tán egyikük visszaadhatta lelkét a teremtőnek...

A nehéz bútorokkal telerakott helyiség levegője édeskés illatú a szerteáradó pipafüsttől. Damjanich János a herkulesi termetű, szőrszarmazású tábornok megtörli homlokát.

A magyar polgári kormányzat ide menekült. A vár megtelt hadi néppel, oltalmat kereső képviselőkkel, a kormány szolgálatában állókkal, több minisztérium teljes létszámmal, s a még menthető állami vagyont hozatott ide nagy sebtében.

Minden egyes helyiség zsúfolásig megtömve hadianyaggal, élelemmel. A várparancsnokság épületének pincéi, a főórház szobái, az erőd földalatti kaszárnyahelyiségei nyelték el ezt a teméntelen álladalmi vagyont, idemenekített értéket.

Fáj a feje rendesen a parancsnoknak. A kormánnyal a nyakán csak most érzi a felelősség súlyát. Aradot észak felől az orosz főhadssereg fenyegeti, déli irányból az osztrák nyomul erre felé. Vannak hírei, hiszen az események elérték a helyőrséget, de a valóság felismerése nyomasztóan hat a tábornokra. Idegesen rágja a pipája végét, elkomorul a tekintete. A kormány július végéig az

Alföldön egy erős, sereget gyülekeztetett. E jelentékeny haderő zöme Dembinski lengyel tábornok vezérlete alatt a szegedi megerősített táborban foglalt helyet. Aulich hadügyminisztertől értesült, hogy e tekintélyes sereget jobbról Lenkey tábornok fedezte egy hétezer fős hadosztállyal Hódmezővásárhely alatt. Bal szárnyát Jellasics dél-bácskai seregével szemben Kmetty tábornok biztosította tízezer főt kitevő hadtestével a Tisza mellett.

Keserű gondolatok kavarnak a fejében, kesernyés ízt érez szájában. Mérgesen teszi le a hosszú pipát, nagyot koppanva az asztalon.

Mégsem esik olyan jól ez a dohány.

Négy napja ismeretes, hogy Dembinski Szegedet ellen állás nélkül feladta, és hogy Szőregnél csatát vesztett Haynautól. Nagyobb baj az, hogy ez a vereség a Tisza-vonal teljes feladását eredményezte. A lengyel vezér a kormánytól és a hadügyminisztertől is parancsba kapta, hogy az orosz főseregére való tekintet nélkül neki ide, Aradra kell vonulnia.

Az idős lengyel generális azonban zsebre vágta a kapott parancsokat, és konok visszavonulásba kezd Temesvár-Lugos irányába. Eszébe sem jutott neki, mint lengyelnek orosz hadifogságba esni, hiszen nehéz sors várt volna rá. Hirtelen jön a felismerés, még önmagának is nehezen vallja be Damjanich: vagy, mert ott oly közel a török határ?

Végigsimítja széles szakállát. Elmereng saját sorsán, tán itt lesz az ideje a számvetésnek? A végén még jön az a halvérű német, és kibabrál velünk? Nem is olyan rég, mint császári századost, az egységétől csak nehezen engedték el Itáliából. Az ólomlábakon járó bürokrácia, és a bécsi udvari körök gáncsoskodásai miatt csak 1848. június közepén ért haza. Akkor már fenntartották számára a szegedi 3. honvéd zászlóalj, melyet őrnagyként vehetett át. Mint újsütetű parancsnoknak, és mint szerb születésű, volt császári tisztnek, bizony nem volt könnyű dolga, amíg rendbe rakta a zászlóalj. Milyen nehezen szokták meg új parancsnokukat, a fegyelmet önkénynek, és brutalitásnak képzelő lelkes jurátusok? Volt, hogy egy-két jól irányzott pofonnal térítette észhez a katonai rendet nem tűrő önkéntesek némelyikét... Azokban az időkben válságosra fordult a helyzet. A szerb felkelés tüze a Bánátban és Bácskában akkor már teljes lánggal lobogott. Fő posztjuk volt az elsáncolt Szenttamás tábor a Duna, és a Tisza összefolyásánál. Az oda vezényelt magyar zászlóaljak nem tudták a felkelő szerb erőket kivetni a természet által is jól védett földsáncok mögül. A lerendelt tizenhatszáz magyar sereg meddő kísérletekkel próbálko-